

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
9-10 ЛИСТОПАДА 2015 РОКУ ЛЬВІВ · УКРАЇНА

**КОБЗАРСТВО
XX – ПОЧ. XXI СТ.
В ІМЕНАХ:
ЙОГО ТВОРЦІ
ТА ХРАНИТЕЛІ**

*Львівська обласна державна адміністрація
Департамент з питань культури, національностей та релігії
Львівська національна музична академія імені М. Лисенка
Народний музей Тараса Шевченка Львівського палацу мистецтв
Центр творчості дітей та юнацтва Галичини
Львівська обласна організація ВЖТ ім. О. Теліги
Львівське обласне відділення національної спілки кобзарів України*

**МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**

**КОБЗАРСТВО XX –
ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ
В ІМЕНАХ:
ЙОГО ТВОРЦІ
ТА ХРАНИТЕЛІ**

9.10 листопада 2015 року · Львів · Україна

**«КОЛО»
ЛЬВІВ
2016**

УДК 780.8: 780.614.13

ББК 85.315.6-8

К.55

Наукові редактори:

Віолетта ДУТЧАК, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри народних інструментів і музичного фольклору Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника

Любов КИЯНОВСЬКА, доктор мистецтвознавства, професор Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка, заслужений діяч мистецтв України

Редакційна колегія:

Людмила ПОСІКІРА, професор Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка, народна артистка України

Оксана ГЕРАСИМЕНКО, доцент Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка, заслужений діяч мистецтв України

Олег КУЗИК, директор Центру творчості дітей та юнацтва Галичини, кандидат педагогічних наук

Зеновія ФІЛІПЧУК, завідувач Народного музею

Тараса Шевченка Львівського палацу мистецтв

Тетяна ШАЛЕНКО, голова Львівської обласної організації ВЖТ ім. О. Теліги, відмінник освіти України

Упорядник Тетяна ШАЛЕНКО

Відповідальний редактор Зеновія ФІЛІПЧУК

Комп'ютерне верстання та макетування Андрій КІСЬ

На обкладинці: «Портрет Василя Польового з бандурою» – художник Валерій ШАЛЕНКО

Логотип «Кобзар-бандурист» – художник Михайло ЦАРИК

Кобзарство ХХ – поч. ХХІ ст. в іменах: його творці і хранителі: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 9-10 листопада 2015 р. – Видавництво «Коло», Львів. 2016. – 568 с.

У збірнику «Кобзарство ХХ – початку ХХІ століття в іменах: його творці та хранителі» поміщено статті відомих учених, молодих науковців та громадських діячів про життєвий та творчий шлях видатних діячів кобзарського мистецтва.

Видання розраховане на фахівців з історії музики, літератури, образотворчого мистецтва, педагогів та широкі кола громадськості.

За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на літературні джерела відповідають автори публікацій.

© Львівська обласна організація ВЖТ ім. О. Теліги, 2016

© Львівська національна музична академія ім. М. Лисенка, 2016

© Народний музей Тараса Шевченка Львівського палацу мистецтв, 2016

© Центр творчості дітей та юнацтва Галичини, 2016

ISBN 978-617-642-267-9

ШТРИХИ ДО ТВОРЧОГО ПОРТРЕТА БАНДУРИСТА ЗІНОВІЯ ШТОКАЛКА

Стаття присвячена висвітленню етапів діяльності Зіновія Штокалка, аналізу різних граней його творчої постаті. Тут введено в науковий обіг ряд нових історичних фактів та документів, пов'язаних з особистістю видатного бандуриста.

Ключові слова: музична культура, гра на бандурі, мистецька діяльність, жанр, дума, аудіозапис.

This article is dedicated to certain periods of the activities of Zynoviy Shtokalko, and the analysis of some facets of his creative personality. A number of new historical facts and documents are presented in the article, connected with activity of outstanding bandurist Zynoviy Shtokalko.

Key words: music culture, playing the bandura, creative activity, genre, дума, audiorecords.

«**Я**кщо нас сьогодні вражає надзвичайна образність поетичного світовідчуття старовинних українських дум і якщо наймодерніші музичні шукання звертаються до тієї тональності, яка була в основі музичної творчості XVI-XVII століть, то либонь трудно переоцінити значення цієї творчості для спраглого нового стилю сторіччя. І так само трудно переоцінити роль тих, хто плекають мистецтво і роблять його живим для сучасності» (І. Костецький).

Унікальна індивідуальність Зіновія Штокалка проявилася у всіх справах, до яких він долучався: виконавства на бандурі, наукової діяльності, малярства, літературних студій, теоретичних праць із гри на бандурі, відродження давніх архаїчних традицій українського епосу (билини, думи), фольклорно-етнографічних записів, фахової лікарської практики тощо.

У творчій біографії З. Штокалка можна виділити декілька періодів. Перший пов'язаний з роками навчання у Бережанській гімназії (1932-1938); другий – з медичними студіями у Львові (1938-1944);

третій, так званий еміграційний, пов'язаний з перебуванням у Німеччині (1944-1952) та США (1952-1968). Коротко зупинимось на характеристиці кожного з них.

Зіновій Штокалко народився 25 травня 1920 року в с. Кальне Бережанського повіту (нині Козівського району) на Тернопільщині, у родині священика Павла Штокалка, який був високоосвіченим громадським і релігійним діячем, письменником, перекладачем, маляром. Він гарно грав на скрипці, був щирим приятелем митрополита Андрея Шептицького. Мати Зіновія – Ольга Іванець була педагогом за фахом. Володіючи кількома мовами, прищеплювала дітям любов до рідної пісні, народних та історичних переказів. Особлива атмосфера народних традицій відбилася на творчих шуканнях Зіновія. Після закінчення початкової школи, він продовжив навчання у Бережанській гімназії, де вирувало культурно-мистецьке життя.

У місцевій гімназії було добре поставлене музично-хорове виховання. Тут діяли чоловічий та мішаний хори, якими керували Андрій Білінський, Осип Кліш, Василь Левицький, Льонгин Мігоцький (якого старший син Іван був студентом Львівської політехніки та учасником Капели бандуристів), о. Филімон Побігушка [3, с. 106-107].

Діяльність хорових колективів не обмежувалась гімназійними святами. Хор співав на церковних богослужіннях, у будинках «Просвіти». Зіновій як учасник хорового гурту брав активну участь у різноманітних концертах з нагоди роковин Т. Шевченка, М. Шашкевича. Як соліст-бандурист, виступав у церкві та на святочних імпрезах.

Навчаючись у гімназії, Зіновій багато часу присвячував музичній самоосвіті: студіював підручник «Школа співу» Е. Карузо (у польському перекладі), самостійно аналізував твори композиторів-класиків за німецькими підручникам. До бережанського періоду належать перші спроби Зіновія співу та гри на гітарі, мандоліні, які він опанував самотужки і які були улюбленими інструментами для домашнього музикування. Це початок літературної творчості З. Штокалка. Зберігся «Щоденник» Зіновія, фрагменти якого згодом опублікував у Німеччині Ігор Костецький, близький товариш бандуриста. У «Щоденнику» були записані літературні твори, датовані 1937-1940-х рр. [25, с. 223-225].

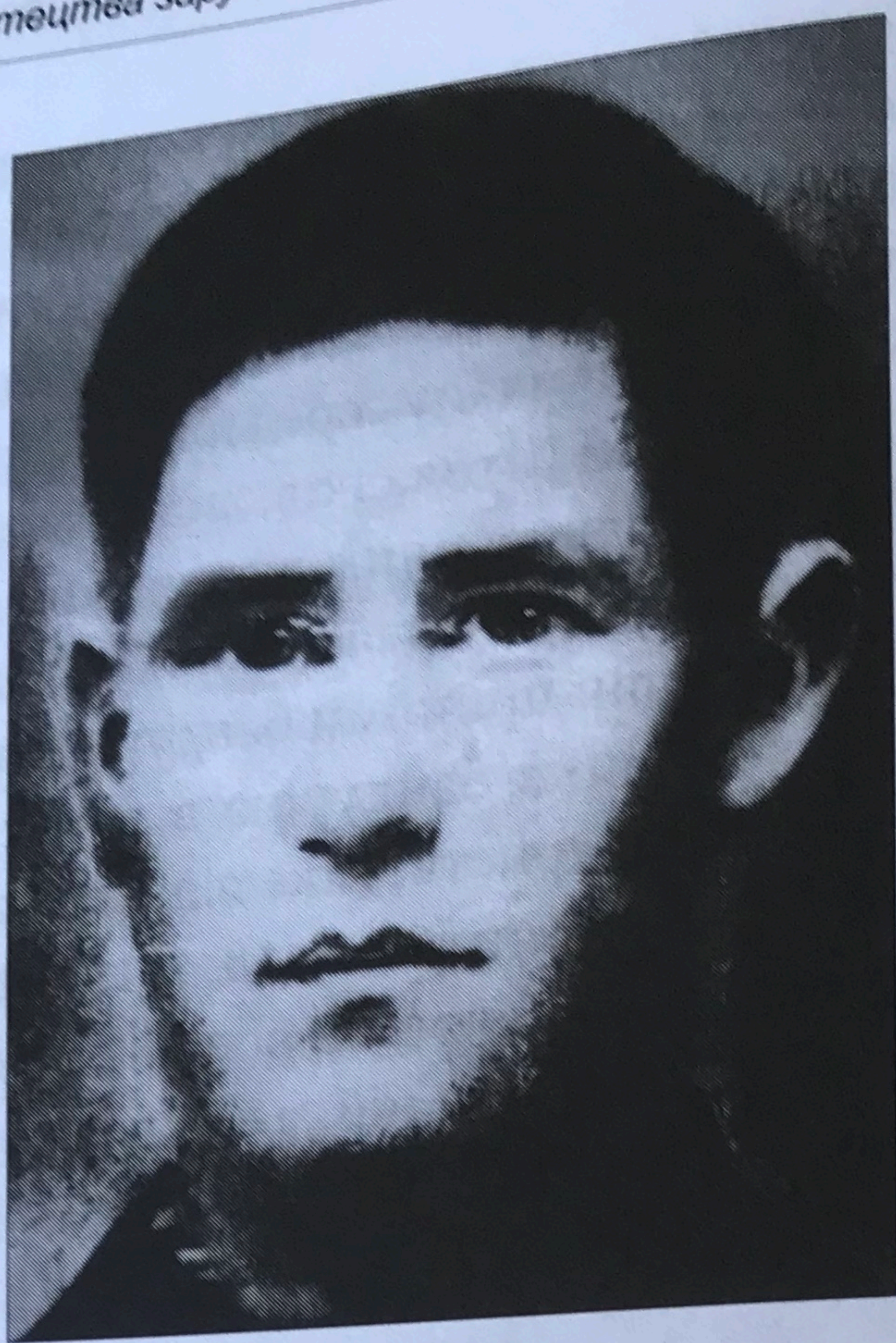
Про енергійність характеру З. Штокалка свідчить його діяльність під час канікул. Молодь Кального тягнулася до Зіновія, коли він приїжджав на Різдвяні та Великодні свята. У місцевій читальні «Просвіти» він організовував концерти, аматорські вистави, літературно-поетичні вечори. Він був великим прихильником спорту, організатором самоосвітніх гуртків сільської молоді. Сам належав до гуртка «копунів» (футболістів), любив їздити на велосипеді, лижах, плавати на човні, захоплювався радіотехнікою і фотографі-

єю [20]. Особливо великий вплив на розвиток музичної освіти, формування характеру Зіновія, становлення світоглядних засад творчості бандуриста, мав о. Ф. Побігушка (1893-1953) – греко-католицький священник, який особливу увагу присвячував катехизмові й літургії. За шість років (1933-1939) о. Побігушка здобув загальну пошану серед професорів і учнів Бережанської гімназії. Він часто бував у домі Штокалків, спілкувався із Зіновієм, іноді був разом із Штокалком у фольклорних експедиціях.

У Бережанській гімназії формувалися основи світогляду майбутнього бандуриста, засвоювалися основні прийоми бандурного виконавства. На одній із світлин Зіновія зафіксовано з бандурою в руках серед учасників хору «Боян» музично-хорового товариства, яке відзначало 40-ліття з часу заснування та діяльності у м. Бережани [3, с. 418-421]. Це може свідчити про те, що юнак у 17-річному віці вже непогано володів бандурою. Невідомо, коли і в кого він почав навчатися гри на ній, але знаємо зі спогадів його побратима Володимира Юркевича, що одним із перших його учителів був Юхим Клевчуцький.

Зіновій Штокалко серед учасників хору «Боян», м. Бережани (Керівник о. Филимон Побігушко).

Юхим Клевчуцький

На жаль, маємо мало відомостей про цього бандуриста. Родом із Полтави, відомо, що в останні роки він проживав на Львівщині (поблизу м. Стрия) і був закатований НКВД серед інших в'язнів Стрийської тюрми на початку 40-х років.

У 1922 році Ю. Клевчуцький разом із відомим кубанським бандуристом Михайлом Телігою були серед учасників школи пластунів у польському таборі для інтернованих осіб у м. Каліш. Згодом це прізвище виринає у списку учасників студентської капели бандуристів гімназії Українського вищого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у Празі. [29, с. 95-103] На одній із світлин бачимо його з бандурою в руках серед гімназистів. З періодичних видань дізнаємось про виконання ним українських дум на Шевченківській Академії у Лодзі в 1931р. [32, с. 4]. Збереглися документальні свідчення про те, що починаючи з 1930-х років, Ю. Клевчуцький здійснював гастрольні турне Галичиною як бандурист у складі гурту акторів мандрівного театру Юрка Кононева. [35] Проживаючи на Стрийщині, він був організатором хорів, співпрацював з Нестором Нижанківським.

Під впливом Юхима Клевчуцького Зіновій Штокалко осягав глибинні за-
сади кобзарського світогляду, поповнив репертуарну скарбницю козаць-
кими думами, історичними піснями, баладами. Творчий дух Бережанської
гімназії, природа рідного села заклали основу для подальшого становлення
мистецької особистості Зіновія.

Після закінчення гімназії у 1938 році З. Штокалко вирішив присвятити себе медицині. Восени 1939 р. з приходом радянської влади він став студентом медичного факультету Львівського університету. Ці студії були перервані Другою світовою війною, але Штокалко мав змогу завершити навчання після війни у Мюнхені.

«Львів... Власне, у Львові все починалося. Там уперше визнали його як бандуриста, як талановитого музиканта, навіть дали Сталінську грамоту. То була пора пошуку. Шукав себе у музиці, малярстві, шукав у прозі, шукав себе у собі... Ще тоді, 5 квітня 1937 року, маючи сімнадцять літ, у щоденнику записував: «Чи зазнаю коли-небудь хвилини щастя, самовдовілля, почую що таке «я»? Чую в собі якусь таємну силу, яка хоче, мусить боротися з цими проявами затухлих глибин душі». Відчував, що мав у собі занадто себе. Тоді з якимось шаленством хотілося брати до рук бандуру. Хотілося примусити її ридати. Бо як не зрозуміти, що ні скрипці, ні іншому інструменту не дано переповісти тієї трагії, тієї покари, тієї радості народу, до якого належав. Хотілося, щоб від єдиного удару по струнах щось заворушилося, заболіло, защеміло у людській душі... Вдалося. Зумів. Слухаєш його гру в запису на магнітній плівці – і чується скрип галер, стогін невільників, як розбуджена брязком кайданів піднімається Кафа. І – тута, шалена тута, за чимось рідним і далеким. Як знати, можливо, саме таке відчуття й володіло львів'янами, котрі у 1941-му шалено вітали тріо бандуристів, до складу якого входив. Тоді відомими стали його думи «Про втечу братів з Азова», «Про Козака Головоту», «Про Марусю Богуславку» та «Про Олексія Поповича». Фахівці сьогодні вважають, що дума «Про Олексія Поповича» інструментально доведена до шедевру.

Для Зіновія бандура не могла змінити фаху лікаря. З цим він би ніколи не змирився. Бандура не могла стати й захопленням у звичному розумінні. Вона була Світом, Собором, Церквою. Це був печальний космос, звідки вороття немає. Вона повертала на Батьківщину, в Україну, в її минуле, теперішнє, у майбутнє. У кожен із часів зокрема і у всі часи відразу...». Так зворушливо і поетично написала про Штокалка Любов Гладун [6, с. 4].

Львівський період життя (1938-1944) З. Штокалка став визначальним у формуванні його світогляду, становленні особистості, утвердженні як бандуриста-професіонала. Цьому сприяли знайомство із творчою спадщиною М. Лисенка, Ф. Колесси, В. Гнатюка, Г. Хоткевича, вивчення музичних архівів (записів кобзарських рецитацій О. Вересая, М. Кравченка, Г. Гончаренка, П. Носача). Зіновій Штокалко увійшов до кола активних діячів української культури: К. Студинського, З. Лиська, В. Витвицького, О. Роздольського, С. Людкевича, В. Барвінського, А. Рудницького, диригентів А. Цегельського, Є. Козака, Я. Ярославенка (Вінцковського), М. Колесси, С. Сапруна, В. Без-

коровайного, Р. Купчинського, скульпторів-графіків С. Литвиненка, М. Черешньовського, М. Мороза, письменника Ю. Соловія, Ю. Липи.

Зрозуміло, що музично-театральний світ Львова, діячі українських громад, шанувальники мистецтва справили на Зіновія велике враження, формували його світогляд. У тогочасних умовах політичної та економічної розрухи України саме сфера культури й мистецтва давала найкращі можливості для утвердження національної свідомості.

Сповнений бажання вести активну діяльність у цій галузі, З. Штокалко прийняв рішення стати бандуристом, що вимагало від нього більш солідної освіти. Він із величезним ентузіазмом та працездатністю ввійшов у музичне життя Львова, який ставав новим великим культурним центром бандуротворення. Як талановитий ініціативний музикант, він входить до різних мистецьких угруповань, бере участь в українських радіопередачах (прямих ефірах), здійснює гастрольні поїздки як у складі колективів бандуристів, так і як диригент мішаного хору товариства «Просвіта» с. Кальне Бережанського повіту (тепер Козівського району).

Свідомо прагнучи охопити якнайбільше знань, він завзято працює над репертуаром для бандури, студіює бандурне виконавство під впливом К. Міс-

Юрій Сінгалевиц та Зіновій Штокалко

вичча, С. Малюци, С. Ластовича Ю. Сінгалевича, доповнює його приватними лекціями з теорії музики у З. Лиська, на той час професора Львівського музичного інституту ім. М. Лисенка. Він налагоджує творчі контакти з Антоном і Степаном Малюцями, малярами школи Олекси Новаківського, які також були бандуристами; спілкується з народними майстрами музичних інструментів та автентичними виконавцями: цимбалістом Василем Габридом, лірниками Михайлом Лабою, Іваном Задорожним, цитристом Микиткою; бере участь у різноманітних культурно-мистецьких, освітянських акціях тощо. Саме у Львові бандурист набув виконавського досвіду, отримав суттєву наукову базу і завершив рукопис репертуарного збірника для бандури, який згодом отримав назву «Кобза» і який мав стати першим у Західній Україні.

На початку 1940-х рр. концертно-мистецьке життя Галичини було особливо насиченим. Із відкриттям Будинку народної творчості (ЛБНТ) у Львові активізувалася художня самодіяльність. До культурно-мистецьких подій часу радянської окупації належить створення першого (мішаного), в історії української культури Галичини, дитячого ансамблю бандуристів при Львівському палаці піонерів та школярів. Обласним відділенням БНТ було проведено Першу міську олімпіаду гуртків художньої самодіяльності, серед учасників якої, зокрема, серед студентів вищих навчальних закладів Львова знаходимо З. Штокалка [1, с. 5].

Періодика та фотоматеріали того часу свідчать про те, що з кінця 1930-х років митець концертував як соліст-бандурист та учасник різноманітних ансамблів: дуету (з Юрієм Сінгалевичем), тріо (з Федором Якимцем та Юрієм Сінгалевичем), квартету (зі Семеном Ластовичем, Юрієм Сінгалевичем, Володимиром Юркевичем), квінтету (зі Степаном Ганушевським, Семеном Ластовичем, Степаном Малюцою, Григорієм Смирним, згодом – Григорієм Бажулом, учнем Г. Хоткевича), капели бандуристів Львівського Будинку народної творчості (1939-1941) та Інституту народної творчості (1941-1944).

Деякі епізоди з музично-концертних виступів Штокалка на Тернопільщині були висвітлені часописом «Львівські вісті». Так, 15-16 березня 1943 р. відбувся Шевченківський концерт, влаштований Українським Окружним Комітетом Українського театру ім. Франка м. Тернополя. Особливо вразив публіку виступ проф. З. Штокалка, який виконав на бандурі кантату «На смерть Шевченка», пісню «Ой піду я лутом», демонструючи надзвичайно інтелігентну техніку гри і прекрасний баритоновий голос. У другій частині концерту бандурист виконав пісні «Ой, не шуми луже» і «Думу про козака Голоту» [36, с. 4].

У листопаді 1943 року резонансною мистецькою подією у Львові стали концерти Київської капели бандуристів ім. Т. Шевченка (керівник Григорій Китастих). Незабутньою залишилася зустріч учасників капели з митрополи-

Зіновій Штокалко (1920-1968 рр.)

том Андреем Шептицьким. З. Штокалко не пропустив жодного з концертів капели. Йому випала можливість після концертів спілкуватися з учасниками капели. Він підходив до кожного з них, розглядав музичні інструменти, цікавився музикантами-конструкторами, переписував репертуар, продемонстрував власний мистецький рівень. Петро Китастих дав високу оцінку майстерності та залишив теплі спогади про Штокалка-виконавця. З його розповідей дізнаємося, що «з капелянами познайомився молодий Штокалко і продемонстрував свій спосіб гри. Досвідчені бандуристи були просто вражені технікою цього молодого козарлюги» [37, с. 3]. Схожим був відгук літописця капели Гаврила Махині про те, що Штокалко був найкращим із галицьких бандуристів – музично обдарований, із власною манерою гри та багатим репертуаром. Активна концертна діяльність З. Штокалка як бандуриста-виконавця сприяла зростанню його як музиканта-професіонала.

На становлення світоглядних засад З. Штокалка, формування виконавського репертуару та зміст тематичних програм його виступів зробило значний вплив живе спілкування з визначними носіями національної культури, насамперед, бандуристами-студентами, популяризаторами кобзарського мистецтва, більшість із яких походили зі священничих родин, а також мистецькою інтелігенцією.

Непересічною постаттю, діяльність якої зробила значний вплив не тільки на З. Штокалка, але й на розвиток бандурного мистецтва Західної України загалом, був **Кость Місевич** (1890-1943) – західноукраїнський бандурист, педагог, майстер бандур, організатор класу бандури в Українській гімназії у м. Холм (Польща) та Кременецькій музичній школі (на Тернопільщині) [21, с. 318-329].

Відомо, що К. Місевич працював над власним підручником гри на бандурі, з яким був добре знайомий З. Штокалко і котрий, на жаль, не зберігся [38, с. 9]. Значна кількість музичних творів із репертуару Місевича – «Гайдук», «Горличка», «Катеринославський танок», «Подільська», «Харківський танок», українська народна пісня «Чорне моє поле» – послужили навчально-методичним матеріалом до «Кобзарського підручника» З. Штокалка.

Неабиякий вплив на формування кобзарського світогляду З. Штокалка мав бандурист-педагог **Юрій Сінгалеви́ч** (1911-1947) – маляр, театральний художник, фундатор першого лялькового театру у Львові, актор українсько-го драматичного театру в Перемишлі, співорганізатор (з Олегом Гасюком) ансамблів бандуристів (дитячого і дорослого) у Львові, автор обробок українських народних пісень та власних музичних творів. Згодом частина його творчого доробку увійшла до «Кобзарського підручника» З. Штокалка.

Знайомство Зіновія з Ю. Сінгалеви́чем та їх творча дружба сприяли утворенню ансамблів бандуристів малих форм (дует, тріо, квартет, квінтет), запису

концертних програм на Крайовому радіо у Львові: «веселих народних пісень і танків», «з української народної лірики», «українських історичних і стрілецьких пісень». Оголошення про виступи бандуристів у прямих ефірах друкував львівський часопис «Львівські вісті» в рубриці «Що приносить день».

Натхненником творчих пошуків З. Штокалка був також бандурист Семен Ластович – псевдонім Чулівський (1910-1987) – людина високоосвічена і талановита. Він був організатором хорів і драматичних гуртків у Галичині, учасником гастрольних турне капели бандуристів (тріо, квартету, квінтету) під орудою С. Ганушевського та концертів зведеної капели бандуристів, яка працювала у Львові. Під час концертних виступів він найчастіше виступав з доповідями про бандуру, робив дописи до «Львівських вістей». С. Ластович навчався гри на бандурі у Ю. Сінгалеви́ча, майструванню бандур – у К. Місевича. В еміграції (Мюнхені) С. Ластович виготовив бандуру для З. Штокалка, написав посібник з конструювання бандури для майстрів-аматорів «Листи про бандуру», який було видано у США М. Дяковським, учнем Штокалка, за сприяння вчителя. У складі різних мистецьких угруповань обидва бандуристи пройшли дорогами війни аж до Німеччини.

Окремою сторінкою концертно-творчої діяльності З. Штокалка стали виступи перед воїнами УПА. Під час німецької окупації України він у складі ансамблів бандуристів різних угруповань (разом із С. Ганушевським, С. Малю́кою, К. Місевичем, Ю. Сінгалеви́чем, Г. Смирним, Я. Бабу́няком, В. Юркевичем, Г. Бажу́лом, Р. Масляником) здійснив концертні турне Галичиною й Закарпаттям.

Особливе значення для З. Штокалка мали творчі контакти з харківським бандуристом Григорієм Бажу́лом, який в силу політичних обставин опинився в Галичині – на Тернопільщині, розпочав концертну діяльність і швидко здобув популярність [2, с. 46-52].

У повоєнний час чимало бандуристів змушені були емігрувати за кордон. Проте вони не припиняли своєї діяльності на теренах чужих країн. Постійно включали до репертуару твори, які були заборонені в той час в Україні, і цим довели право на функціонування в бандурному репертуарі всіх пісенних жанрів, в тому числі пісень січових стрільців і воїнів УПА. Так, перебуваючи у США, капела бандуристів імені Т. Г. Шевченка у Детройті (керівник Г. Кита́стий), ансамбль бандуристів у Філадельфії (керівник С. Ганушевський) та капела бандуристів при станиці УД УНА в Нью-Йорку (керівник В. Юркевич) записали на грамплатівки унікальну пісенну творчість українського війська часів двох світових воєн: УСС та УПА.

Отже, у Львівський період творчої діяльності закладено головні виконавські засади із яких формувався стиль Штокалка-бандуриста й композитора. Цілий ряд бандурних композицій пройшли сценічну апробацію на за-

хідноукраїнській естраді й стали основною частиною репертуарної збірки бандуриста. Концертна діяльність З. Штокалка в Західній Україні у складі ансамблів бандуристів дала поштовх для створення запису вокально-інструментальних творів, стала великою школою у формуванні його як митця. У цей час остаточно утвердились культурно-освітні принципи бандуриста, з якими він вирушив у далеку дорогу, на Захід.

Після війни З. Штокалко стає студентом медицини Українського Вільно-науковою, творчою і громадською діяльністю: з гуртом однодумців очолює українську студентську громаду, так звану «Групу суспільного гуманізму»; працює редактором студентської газети «Українська трибуна»; виступає з науковими працями у пресі; входить до «Хорсівського руху письменників-сюрреалістів» і бере участь у літературно-мистецьких вечорах (із письменником Ігорем Костецьким) та фольклорно-етнографічних концертах (з музикознавцем Зіновієм Лиськом). Він підтримує творчі стосунки з майстрами-конструкторами бандури С. Ластовичем-Чулівським, Ю. Приймаком, М. Лісківським, Л. Гайдамакою, Петром і Олександром Гончаренками; виступає у складі дуету (з Семеном Ластовичем-Чулівським) та студентського тріо (разом із Степаном Малюкою і Володимиром Юркевичем). Колективи дали ряд концертів у таборах для переміщених осіб та в різних навчальних і громадських закладах.

Важливу роль у творенні українського духу, збереженні кобзарських традицій в таборах для переміщених осіб відіграли осередки бандуристів: Капела імені Т. Шевченка в Інгольдштадті та Регенсбурзі (керівники Г. Китастих, В. Божик); Капела імені М. Леонтовича в таборі Госляр (керівник Г. Назаренко); квінтет бандуристів «Братство імені Остапа Вересая» під керуванням Г. Бажула, студентське тріо бандуристів за участю З. Штокалка, В. Юркевича, С. Малюци.

Під час перебування в Міттенвальді Штокалко час від часу навідувався до Мюнхена, спілкувався з учасниками «Братства кобзарів ім. Остапа Вересая», познайомився з Іваном Майстренком та його сином Левом.

Наприкінці сорокових років З. Штокалко зблизився з письменником Ігорем Костецьким, редактором часопису літератури та мистецтв «Хорс».

У книзі «На окраїнах ночі» І. Костецький умістив творчий літературний портрет З. Бережана і портрет Штокалка-бандуриста, які доповнюють наші уявлення про особистість митця, його характер, життя і поведінку, а також відкривають невідому сторінку його взаємин з культурно-мистецькими діячами Західного світу. І. Костецький підкреслює театральне обдарування Штокалка-актора, його імпровізаторський хист та відчуття драматургії, називаючи його «володарем миті творчої» [25, с.5-11].

У Міттенвальді Штокалко був популярний, передусім, «дохідний як бандурист», який займав надзвичайно активну громадську позицію, постійно був у вирі політичних подій як митець, як громадянин. Талант і висока мистецька діяльність Зіновія були предметом національної гордості України. Звернений до широких кіл громадськості, він створив своїми концертами українську публіку, виховав у ній потребу власної національної культури і розуміння дійсних мистецьких вартостей. Будучи людиною відкритою до спілкування, охоче гуртував навколо себе музикантів, закликав діячів української культури до єднання в боротьбі за національну справу.

За участю Бережана-Штокалка та Ігоря Костецького відбувалися літературно-мистецькі вечори, театралізовані постановки, у яких бандурист здійснював музичну інтерпретацію різножанрових пісень. Епічні твори стають одним із засобів донесення до сучасників найсуттєвіших духовних цінностей. Бандурна діяльність, той дух козацької вольності, що звучав в історичних піснях, не давав українському народові забути свою історію. Вони зберігали і утверджували епічність української співацької традиції й своїм героїчним прикладом закликали бандуристів майбутньої доби продовжити святу справу служіння своєму народові.

Обидва митці продовжили традиції кобзарського музикування на театральній сцені, започатковані видатними акторами і корифеями української сцени Кропивницьким, Садовським та бандуристами Г. Хоткевичем, В. Овчинником, І. Кучутурою-Кучеренком та його учнями (В. Ємцем, В. Шевченком, О. Левіним). Загалом бандурні сольні та ансамблеві виступи З. Штокалка визначають як синтезовані театралізовані постановки.

Результатом творчої співпраці З. Штокалка з музичним критиком, лектором З. Лиськом стали фольклорно-етнографічні концерти, здійснені в травні 1950 року [25, с. 221].

На початку 1950-х років З. Штокалко одружився з Марією-Рут, німкеню за походженням, яка працювала артисткою-співачкою. У 1952 р. сім'я переїхала з Німеччини до Нью-Йорка. В умовах еміграції у США всі українські мистці, навіть маючи добру європейську освіту, вимушені були задовольнятися скромним положенням, непоміченістю у світовій культурі, американській зокрема. До певної міри це і стало спонукою до організації на еміграції своїх українських центрів культури і науки, які б належно поціновували їх доробок. Такими центрами стали Українська Вільна Академія Наук, Об'єднання мистців-українців у Америці (яким 25 літ керував М. Черешньовський, близький товариш З. Штокалка), Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, Український музей у Нью-Йорку. Це давало змогу культурній еміграції жити тісніше, ближче, думати, пра-

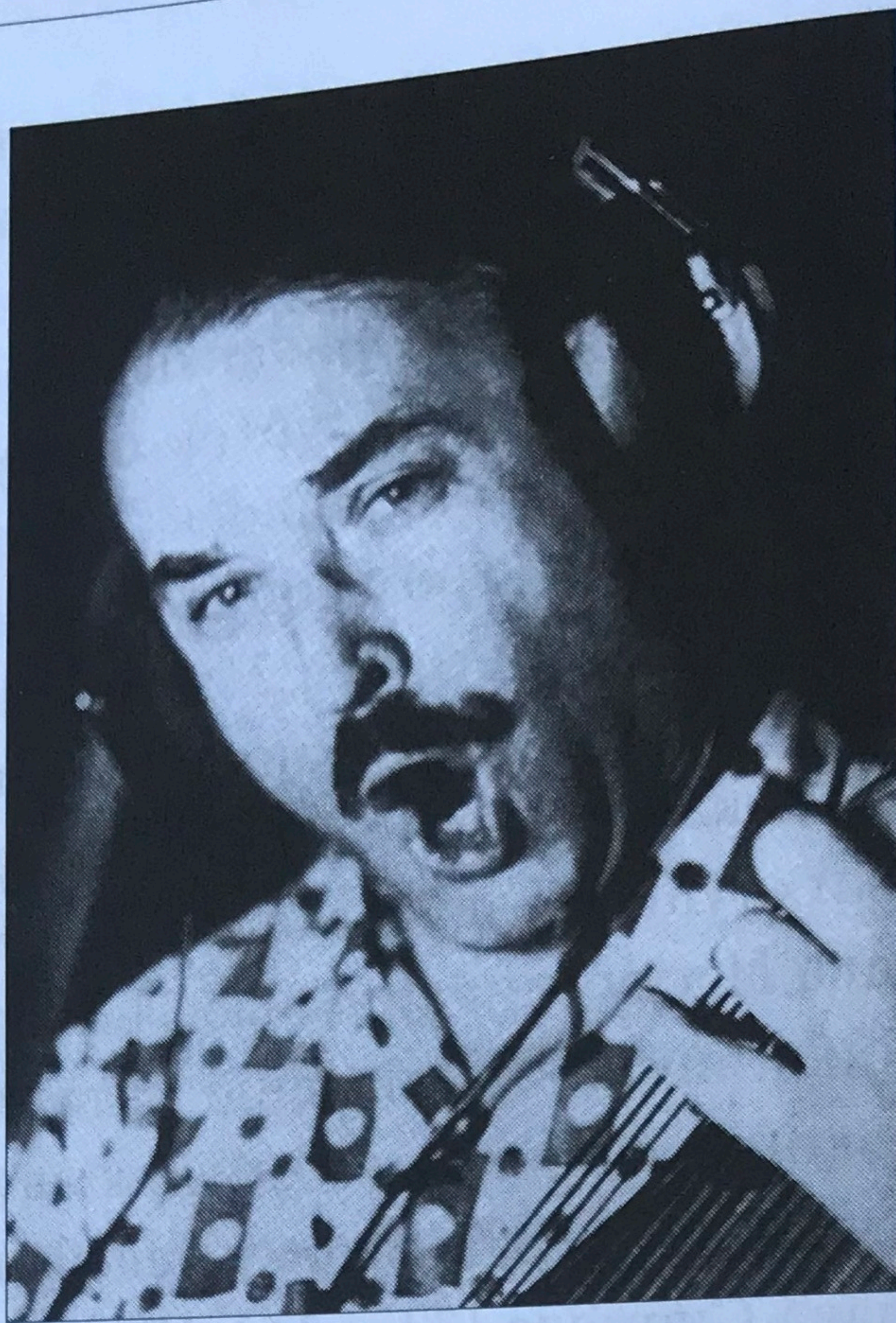
цювати, будувати плани, намагаючись якнайдовше продовжити той стан інтелігентності, який винесли з собою, власне, збереження українськості, національного духу.

У центрі зацікавлень З. Штокалка американського періоду творчості залишається бандура. Тут він організовує гурток бандуристів, формує його митців високої духовності з чіткою громадянською позицією, які до кінця залишаються вірними побратимами – Лев Майстренко, Михайло Черешньовський, Микола Дяковський. Степан Ганушевський, Володимир Юркевич. З. Штокалко творить виключно в українському середовищі, налагоджує зв'язки з україномовними студіями звукозапису «Сурма» (Мирослава Сурмача) та «Арка» (Ярослава Пастушенка) в Нью-Йорку, «Хвилі Дніпра» (Романа Поритки, Василя Ільчишина) в Клівленді (штат Огайо), здійснює свої перші записи виконавського репертуару у студіях звукозапису, з мистецькими програмами виступає на українському телебаченні й радіо Романа Мариновича та Мирослава Сурмача [34, с.161-170]. Його високо оцінили в Америці як бандуриста. Свідченням цього є той факт, що одна з найбільш відомих фірм звукозапису «Сурма» видала в 1952 році коротко граючу платівку з думою «Про Марусю Богуславку», а український відділ «Голосу Америки» створив спеціальну програму про бандуриста, його творчі плани, зокрема, було озвучено про гастрольні подорожі Штокалка у складі ансамблю бандуристів під орудою С. Ганушевського.

З. Штокалко переймався долею своїх друзів. Так, Семена Ластовича, який проживав у Німеччині, він не тільки підтримував матеріально (постійно забезпечував ліками), але й сприяв виданню його підручника «Листи про бандуру». Тісні взаємини підтримував з Григорієм Бажулом, який на той час проживав в Австралії [26].

Зустрічі Штокалка з Л. Гайдамакою (учнем Г. Хоткевича) часто переростали у творчі проекти-концерти, які відбувалися на базі «Товариства класичної гітари». Основу виконавської діяльності музиканта складав традиційний репертуар, який завжди творчо переосмислювався, збагачувався новітніми виконавськими засобами, прийомами гри, а також оригінальною бандурною творчістю композитора.

Творчі ідеї, задуми Штокалко залишив своїм учням та послідовникам. Збереженню фонограмархіву бандуриста Штокалка ми завдячуємо Л. Майстренку, ініціатору та організатору проведення вечорів його пам'яті, автору низки статей про бандуриста. Він зберіг дискографічний архів, у якому вміщені спогади скульптора М. Черешньовського про бандуриста, прозові оповідання самого автора, записи голосу під час інтерв'ю на радіо, телефонні розмови Штокалка з Майстренком [18, с.392-393].

Зіновій Штокалко
у студії

Традиції З. Штокалка в західноукраїнській діаспорі продовжили його учні – М. Дяковський, Л. Майстренко, А. Горняткевич.

Життєвий шлях видатного бандуриста завершився 28 червня 1968 р. у Нью-Йорку. Похований З. Штокалко на Українському цвинтарі в м. Банд-Бруку (штат Нью-Джерсі).

— Підсумком творчих взаємин «учитель-учень» стало видання А. Горняткевичем «Кобзарського підручника» (1992) і репертуарного збірника «Кобза» (1997) Зіновія Штокалка.

– Штокалка-бандуриста можна трактувати консерватором у сенсі охорони національних основ моралі, віри, традиційних надбань минулого, який шукав чисті первні старовинних форм у кобзарському мистецтві в історичній глибині Козаччини, Гайдамаччини, у сивій давнині Київської Руси. Він серед тих бандуристів, які не визнавали виконання класичного академічного репертуару в перекладі для бандури, відстоюючи автентичний репертуар, пошуки новітнього кобзарського репертуару відповідно до національної самотності інструмента.

Завдяки подвижництву бандуристів, шанувальників творчості нашого землянина З. Штокалка його мистецький доробок нині поглиблено вивчають і популяризують. Так, іменем митця названо Другий всеукраїнський фестиваль-конкурс кобзарського мистецтва «Срібні струни» серед студентів ВНЗ музично-педагогічних факультетів, який відбувся під егідою Міністерства освіти й науки України 26-28 квітня 2006 року в ТНПУ імені Володимира Гнатюка.

у рамках фестивалю-конкурсу «Срібні струни» показовим було проведення Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Українське бандурне мистецтво: минуле і сучасність». Пам'яті Штокалка присвячені деякі висліди. У Наукових записках із 20-ти статей, присвячених бандурному мистецтву, у 6-и висвітлено життєво-творчий шлях З. Штокалка [20].

Важлива і хвилююча подія в музичному світі, загалом, а в Україні зокрема: аудіодиск «Відлуння століть. Бандурист Зіновій Штокалко» (у форматі mp3) містить записи бандуриста із перекопійованого альбому «О, думи мої...» і записи 1960-х рр. з власної студії звукозапису. У 2005-2008 рр. членами осередку бандуристів Тернопільщини ці записи було реставровано, систематизовано за жанрами та видано аудіодиск, куди увійшло 102 різножанрові музичні композиції в інтерпретації З. Штокалка, які найяскравіше презентують виконавський стиль, багатогранність його репертуару. Аудіоальбом підготовлено на основі опрацювання десяти аудіокасет, подарованих племінником бандуриста Мирославом Штокалком Бережанському музеєві книги в 1995 році. Оцифрування та редагування проведено на Студії звукозапису Олександра Третяка. Інформативна книжечка включає короткий життєпис З. Штокалка українською та англійською мовами, ряд світлин із ранніх та пізніших років, взятих із фотоальбому родини бандуриста. Тиражування здійснено на студії «ГроЛіс» у м. Тернополі. Оформлення-дизайн заслуженого художника України Ярослава Омеляна. Упорядкування за жанрами, оригінал-макет – Марія Євгенєва. CD «Відлуння століть...» призначався для нагородження переможців та учасників Другого обласного фестивалю-конкурсу кобзарського мистецтва «Кобза» (2008), III і IV Всеукраїнського фестивалю-конкурсу «Срібні струни» імені З. Штокалка (2011, 2013).

Аудіоколекція З. Штокалка віддзеркалює вражаючу панораму його творчої та виконавської діяльності. Оригінальні фонозаписи З. Штокалка стали – цінним артефактом української фонографічної спадщини ХХ ст. Вони не тільки розкривають світові багатство голосу майстра, специфіку його виконавського стилю, але є новим словом у способах аудіофіксації кобзарського репертуару.

Список використаної літератури

1. Olimpiada tworczości samorodnej Wyzszych Uczelni // Czerwony Sztandar. – 1941. – 9 травня. – С. 5.
2. Бажул Г. З бандурою по світу (Спогади) // Бандура. – 1984. – Жовтень. – № 9-10. – С. 46-52.
3. Бережанська гімназія. Сторінки історії. Ювілейна книга / Підбір, упорядкування та редакція текстів і фотоматеріалів Надії Волинець. – Бережани; Тернопіль: Джура, 2007. – 1028 с.
4. Вишневська С. Інтерпретація епосу в репертуарі Зіновія Штокалка // Наукові записки Тернопільського педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка та національної

- музичної академії України ім. Петра Чайковського. Серія: Мистецтвознавство. - № 1 (16). - 2006. - С. 99-104.
5. Відлуння століть. Бандурист Зіновій Штокалко: лазерний компактдиск. - Тернопіль, 2008.
6. Гладун Л. Повернення // Любов Гладун. Західна Україна. - 1992. - № 21. - травень - С. 4
7. Горняткевич А. Звукозаписи Зіновія Штокалка - до 80-ліття з дні народження // Бандура. - № 71-72. - 2000. - С. 14-17.
8. Городецька В. Свято бандуристів. У Тернополі відбудеться Перший всеукраїнський фестиваль кобзарського мистецтва «Срібні струни» ім. З. Штокалка / Віра Городецька // Експрес, 22 - 27 квітня 2006, № 3 (3). - С. 4
9. Десятерик Д. Юліан Китастих : «Із бандурою сперечатися небезпечно» Дмитро Десятерик // «День». - № 164-165. - 14-15 вересня, 2012. - С. 22
10. Дубас О. В. Ємець, З. Штокалко, Г. Китастих — основоположники та популяризатори українського кобзарського мистецтва в діаспорі / О. Дубас // Збірник наукових праць ТДПУ. — 2001. — С. 47-59.
11. Дутчак В. «Кобзарський підручник» Зіновія Штокалка. Теоретичні та практичні узагальнення / В. Дутчак // Бандура. - № 71-72. - 2000. - С. 21-23.
12. Дутчак В. Динаміка розвитку традиційного кобзарського мистецтва у творчості Зіновія Штокалка / В. Дутчак // Українознавчі студії. - 4-5 / 2002-2003. - Івано-Франківськ : Плай, 2003. - С. 306-314.
13. Дутчак В. Зіновій Штокалко. До питання про теорію і практику сучасного кобзарського мистецтва / В. Дутчак // Матеріали до українського мистецтвознавства : Пам'яті академіка О. Г. Костюка: Зб. наук. праць. - Київ, 2002. - Вип. 2. - С. 149-153.
14. Дутчак В. Кобзарський феномен Зіновія Штокалка / В. Дутчак // Вісник Прикарпатського університету ім. В. Стефаника. Серія «Мистецтвознавство». Вип. II. - Івано-Франківськ : Плай, 2000. - С. 82-90.
15. Дутчак В. Музика для бандури композиторів українського зарубіжжя. Жанрово-стильова еволюція / В. Дутчак // Матеріали до українського мистецтвознавства. Зб. наук. праць (на пошану А. І. Мухи). - Київ: ІМФЕ НАНУ, 2003. - Вип. 3. - С. 12-18.
16. Дутчак В. Музична спадщина Зіновія Штокалка / В. Дутчак // Наукові записки Тернопільського педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. - Тернопіль, К., 2006. - № 1 (16). - С. 29-37.
17. Євгенєва М. В. Аудіозаписи бандурного виконавства на Тернопільщині / М. В. Євгенєва // Тернопільський енциклопедичний словник / Геннадій Яворський (голова ред. кол.). - Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2009. - Т. 4: А - Я. - С. 20-21.
18. Євгенєва М. В. Характеристика музичного стилю Зіновія Штокалка (на прикладі творів епічного жанру) / М. В. Євгенєва. - Spheres of Culture: Maria Curie-Skłodowska University in Lublin Faculty of Humanities Branch of Ukrainian Studies. - Lublin, 2012. - Volume III. - С. 392-401.
19. Євгенєва М. Етапи розвитку Львівської бандурної школи / Марія Євгенєва // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. - Серія : Педагогіка. - № 2. - 2001. - С. 37 - 42.
20. Євгенєва М. Зіновій Штокалко: відоме і невідоме / М. Євгенєва // Наукові записки. Серія: Мистецтвознавство. - Тернопіль-Київ, 2006. - №1 (16). - С. 23-28.
21. Євгенєва М. Кость Місевич : Мистецький внесок у розвиток українсько-польських взаємин / М. Євгенєва // Діалог двох культур. Річник VIII, зошит 1-2. - Кременець 3 - 7 вересня 2013. Варшава - Люблін 2014. - С. 318 - 329.

22. Євгенєва М., Козій О. Знайомтесь – дует віртуозів «Бандурна розмова» : Інтерв'ю з бандуристами Т. Лазуркевичем і О. Созанським / М. Євгенєва, О. Козій // Кобзарство Тернопілля. Вісник Тернопільського обласного осередку НСКУ. Спецвипуск. – 26-28 квітня 2006. – С. 3
23. Жеплинський Б. Кобзарськими стежинами / Богдан Жеплинський. – Львів – 2002. – 278 с.
24. Зінків І. Бандура як історичний феномен: монографія / Ірина Зінків. – Київ : ІМФЕ. – 2013. – 488 с.
25. Зіновій Бережан (Псевдонім З. Штокалка). На окраїнах ночі. – Штутгарт-Нью-Йорк : На горі. – 1977. – 174 с.
26. Лазуркевич Т. Реставрація кобзарських дум і особливості їхньої нотації (на матеріалі репертуару Зіновія Штокалка) / Тарас Лазуркевич // Наукові записки Тернопільського педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Серія: Мистецтвознавство. – № 1 (16). – 2006. – С. 90-99.
27. Майстренко Л. Зіновій Штокалко – бандурист-віртуоз // Бандура. – 1981. – № 3-4. – С. 3-10.
28. Максимюк С. З історії українського звукозапису та дискографії / Степан Максимюк. – Львів ; Вашингтон : Вид-во Українського Католицького університету, 2003. – 288 с.
29. Мішалов В. Бандура в еміграційних центрах у міжвоєнний період / В. Мішалов // Karpacki Collage Artystyczny (Biuletyn). – Przemyśl : «Mytusa», 2005. – С. 95-103.
30. Мішалов В. В пам'ять невмирущої слави Зіновія Штокалка // Бандура. – 1981. – № 3-4. – С. 15.
31. Мішалов В. Зіновій Штокалко та його підручник гри на бандурі. Матеріали до «Підручника кобзарства» З. Штокалка. Загальна редакція В. Мішалова // Бандура. – 1991. – № 37-38. – С. 24-32.
32. Свято Шевченка в Лодзі // Діло. – 1931, 20 травня. – Ч. 110. – С. 4.
33. Спогади про З. Штокалка (Телефоном із Канади передав В. Мішалов).
34. Сурмач М. Історія моєї «Сурми». Спогади книгаря / М. Сурмач. – Нью-Йорк : Сурма 1982. – 190 с.
35. Чарнецький С. Театр / С. Чарнецький // Історія української культури. Видання Івана Тиктора. – Львів. – 1937. – С. 690.
36. Шевченківський концерт в Тернополі // Львівські вісті. – 1943. – Ч. 66 (486). – С. 4.
37. Штокалко З. Кобза. Збірка п'єс для бандури. – Київ-Торонто-Едмонтон : Вид-во «Таксон» Канадського інституту українських студій. 1997. – 360 с.
38. Штокалко З. Кобзарський підручник / Зіновій Штокалко ; ред. А. Горняткевича. – Едмонтон ; К. : Вид-во Канадського інституту українських студій, 1992. – 348 с.
- Штокалко З. Критичні зауваги до стану сучасного кобзарства / Зіновій Штокалко // Українські вісті. – 1949. – 1 січня. – С. 3-4 (Передрук : Бандура. – № 3-4. – Липень, 1981. – С. 11-15).